

Spis treści

Wstęp	11
Rozdział I. Zarys dziejów południowego Podlasia	19
1. Sytuacja polityczno-administracyjna między Bugiem a Włodawką	19
2. Stosunki wyznaniowe. Kościół wschodni na południowym Podlasiu	22
Rozdział II. Charakterystyka językowo-kulturowa południowego Podlasia	28
1. Klasyfikacja i cechy gwar ukraińskich południowego Podlasia	28
2. Próba charakterystyki polsko-ukraińskiego pogranicza kulturowego	30
3. Pisownia	33
Rozdział III. Obrzędowość doroczna w świetle badań naukowych	35
1. Podstawowe pojęcia związane z obrzędowością	35
2. Charakterystyka obrzędów dorocznych	36
3. Historia badań nad obrzędowością doroczną Słowian wschodnich	38
Rozdział IV. Leksyka obrzędów dorocznych gwar ukraińskich południowego Podlasia na tle gwar sąsiednich	41
I. CYKL ZIMOWY	
1. Wigilia Bożego Narodzenia (24 XII/6 I)	41
1.1. Zakazy i nakazy w dniu wigilijnym	41
1.2. Wyposażenie izby w wieczór wigilijny	42
1.3. Pamięć o zmarłych przodkach	43
1.4. Potrawy wigilijne	44
1.5. Nazwy postu przed Bożym Narodzeniem	45
1.6. Nazwy wigilii Bożego Narodzenia	46
1.7. Nazwy wieczerzy wigilijnej	48
1.8. Nazwy wigilijnego snopa żyta	51
1.9. Nazwy potraw wigilijnych	53
1.10. Nazwy ciasta używanego jako komunii, którym łamano się podczas wieczerzy wigilijnej	56
2. Boże Narodzenie (25 XII/7 I)	56
2.1. Zakazy i nakazy w dniu Bożego Narodzenia	57
2.2. Kolędowanie bożonarodzeniowe	57
2.3. Święte wieczory	61
2.4. Nazwy święta Bożego Narodzenia	61
2.5. Nazwy drugiego dnia świąt Bożego Narodzenia	64
2.6. Nazwy trzeciego dnia świąt Bożego Narodzenia	64
2.7. Nazwy wieczorów w okresie od Bożego Narodzenia do Nowego Roku	64
2.8. Nazwy kolędowania	65
2.9. Nazwy uczestników kolędowania	66
2.10. Nazwy atrybutów kolędników	68
2.11. Nazwy pieśni wykonywanej przez kolędników	69
2.12. Nazwy wynagrodzenia za kolędowanie	69

3. Nowy Rok (1 I/14 I)	70
3.1. Wróżby w wieczór przed Nowym Rokiem	70
3.2. Wieczera w wigilię Nowego Roku	70
3.3. Kolędowanie przed Nowym Rokiem	71
3.4. „Posiewanie” zboża	73
3.5. Nazwy wigilii Nowego Roku	74
3.6. Nazwy ostatniego wieczoru starego roku	74
3.7. Nazwy wieczerzy spożywanej w wigilię Nowego Roku	75
3.8. Nazwy kolędowania noworocznego	76
3.9. Nazwy kolędników odwiedzających domy w wigilię Nowego Roku	76
3.10. Nazwy pieśni wykonywanej przez kolędników w wigilię Nowego Roku	77
3.11. Nazwy pierwszego dnia nowego roku	77
4. Święto Objawienia Pańskiego (6 I/19 I)	80
4.1. Świecenie kredy	80
4.2. Święto Objawienia w tradycji Kościoła wschodniego	80
4.3. Nazwy wigilii święta Objawienia Pańskiego	81
4.4. Nazwy uroczystej wieczerzy spożywanej w wigilię Objawienia Pańskiego	82
4.5. Nazwy święta Objawienia Pańskiego	83
4.6. Nazwy wody święconej w dniu Objawienia Pańskiego	86
5. Karnawał	87
5.1. Zabawy w okresie karnawału	87
5.2. Nazwy okresu od Nowego Roku do Wielkiego Postu	88
5.3. Nazwy ostatniego czwartku karnawału	90
5.4. Nazwy ciastek smażonych na Tłusty Czwartek	90
5.5. Nazwy przedostatniej niedzieli karnawału	90
5.6. Nazwy ostatniego tygodnia karnawału	90
5.7. Nazwy ostatniej niedzieli karnawału	91
6. Prządki i darcie pierza	91
6.1. Nazwy spotkań poświęconych wspólnemu przędzeniu wełny, lnu i konopi	92
7. Święto Oczyszczenia Najświętszej Marii Panny (2 II/15 II)	94
7.1. Świecenie gromnic i ich wykorzystanie	94
7.2. Prognozy dotyczące urodzaju	95
7.3. Nazwy święta Oczyszczenia Najświętszej Marii Panny	95
7.4. Nazwy świec święconych w dniu Oczyszczenia	96
8. Wielki Post	97
8.1. Popielec	97
8.2. Śródpoście	98
8.3. Inne praktyki w okresie Wielkiego Postu	98
8.4. Nazwy Wielkiego Postu	99
8.5. Nazwy środy rozpoczynającej Wielki Post	99
8.6. Nazwy dnia przypadającego w połowie Wielkiego Postu	100
II. CYKL WIOSENNY	
1. Zwiastowanie Najświętszej Marii Panny (25 III/7 IV)	100
1.1. Zakazy i nakazy w dniu Zwiastowania	100
1.2. Związek święta Zwiastowania z początkiem wiosny	101
1.3. Nazwy święta Zwiastowania Najświętszej Marii Panny	101
1.4. Nazwy ciasta pieczonego przed świętem Zwiastowania	102

---

2. Niedziela Palmowa	103
2.1. Świecenie palm i ich wykorzystanie	103
2.3. Nazwy Niedzieli Palmowej	105
2.3. Nazwy palmy	107
3. Święto Zmartwychwstania Pańskiego	108
3.1. Wielki Tydzień	108
3.2. Jajka wielkanocne	111
3.3. Babka wielkanocna	112
3.4. Niedziela Zmartwychwstania Pańskiego	112
3.5. Lany Poniedziałek	113
3.6. Wołoczebne	113
3.7. Gry i zabawy z jajkami	114
3.8. Zabawy młodzieży i dorosłych w czasie świąt wielkanocnych	115
3.9. Nazwy Wielkiego Tygodnia	116
3.10. Nazwy Wielkiego Czwartku	117
3.11. Nazwy Wielkiego Piątku	118
3.12. Nazwy Wielkiej Soboty	118
3.13. Nazwy święta Zmartwychwstania Pańskiego	119
3.14. Nazwy drugiego dnia świąt wielkanocnych	121
3.15. Nazwy kolorowych jajek wielkanocnych	122
3.16. Nazwy wywaru z cebuli używanego do farbowania jajek wielkanocnych	124
3.17. Nazwy wielkanocnego ciasta drożdżowego	124
3.18. Nazwy święconki	126
3.19. Nazwy jajek dawanych chrześniakom przez rodziców chrzestnych w czasie Wielkanocy	128
3.20. Nazwy grup dzieci odwiedzających domy z życzeniami wielkanocnymi	129
3.21. Nazwy gier z jajkami	129
3.22. Nazwy wspólnych zabaw i pieśni wielkanocnych	130
4. Niedziela Przewodnia	131
4.1. Uroczystości zaduszkowe	131
4.2. Artos	132
4.3. Nazwy pierwszej niedzieli po Wielkanocy	132
5. Dzień św. Jerzego (23 IV/6 V)	133
5.1. Pierwszy wypęd bydła	133
5.2. Rytualne obchody pól	134
5.3. Nazwy dnia św. Jerzego	134
5.4. Nazwy obrzędowego pieczywa przygotowywanego przed dniem św. Jerzego	135
6. Dzień św. Mikołaja (9 V/22 V)	135
6.1. Zakazy wykonywania zajęć gospodarskich przed dniem św. Mikołaja	135
6.2. Nazwy dnia św. Mikołaja	136
7. Zesłanie Ducha Świętego	136
7.1. Ozdabianie domów i podwórzy zielenią	136
7.2. Nazwy święta Zesłania Ducha Świętego	137
8. Boże Ciało	140
8.1. Procesje do czterech ołtarzy	140
8.2. Świecenie wianków w oktawę Bożego Ciała	140
8.3. Nazwy święta Bożego Ciała	140

Rozdział V. Cykl letnio-jesienny	142
1. Święto Jana Chrzciciela (24 VI/7 VII)	142
1.1. Ogień świętojańskie	142
1.2. Nazwy święta Jana Chrzciciela	143
2. Święto apostołów Piotra i Pawła (29 VI/12 VII)	144
2.1. Nazwy postu przed świętem apostołów Piotra i Pawła	144
2.2. Nazwy święta apostołów Piotra i Pawła	145
3. Święto proroka Eliasza (20 VII/2 VIII)	145
3.1. Zakazy i nakazy związane z dniem św. Eliasza	145
3.2. Nazwy święta proroka Eliasza	146
4. Siedmiu Męczenników Machabejskich (1 VIII/14 VIII)	146
4.1. Nazwy święta Męczenników Machabejskich	147
5. Święto Przemienienia Pańskiego (6 VIII/19 VIII)	147
5.1. Nazwy postu przed świętem Przemienienia Pańskiego	148
5.2. Nazwy święta Przemienienia Pańskiego	148
6. Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny (15 VIII/28 VIII)	149
6.1. Świecenie bukietów w dniu Wniebowzięcia i ich wykorzystanie	149
6.2. Nazwy święta Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny	150
7. Święto Narodzin Najświętszej Marii Panny (8 IX/21 IX)	152
7.1. Świecenie zboża	152
7.2. Nazwy święta Narodzin Najświętszej Marii Panny	152
8. Święto Opieki Matki Bożej (14 X)	154
8.1. Nazwy święta Opieki Matki Bożej	155
9. Wszystkich Świętych i Dzień Zaduszny (1–2 XI)	155
9.1. Nazwy dnia Wszystkich Świętych	156
9.2. Nazwy Dnia Zadusznego	156
10. Świętego Andrzeja (30 XI/13 XII)	157
10.1. Wróżby w wigilię św. Andrzeja	157
10.2. Nazwy dnia św. Andrzeja	159
11. Dzień św. Mikołaja (6 XII/19 XII)	159
11.1. Nazwy dnia św. Mikołaja	160
 Rozdział VI. Motywacja leksyki obrzędów dorocznych w gwarach ukraińskich południowego Podlasia	 161
1. Podstawowe pojęcia i terminy teorii nominacji	161
1.1. Nominacja jako proces i rezultat procesu. Nominacja pierwotna i wtórna	161
1.2. Zasady, sposoby i środki nominacji	162
1.3. Wyrazy niemotywowane i motywowane. Motywacja	162
1.4. Typy motywacji	163
1.5. Forma motywacyjna i znaczenie motywacyjne	164
1.6. Wewnętrzna forma słowa	164
1.7. Etymologia ludowa	165
2. Motywacja leksykalna nazw obrzędowości dorocznej	165
2.1. Cechy motywacyjne nazw świąt i okresów świątecznych	165
2.2. Cechy motywacyjne nazw atrybutów świąt i obrzędów	171
2.3. Cechy motywacyjne nazw potraw obrzędowych	174
2.4. Cechy motywacyjne nazw wykonawców obrzędów	175

2.5. Cechy motywacyjne nazw czynności rytualnych i zwyczajowych	175
2.6. Cechy motywacyjne gatunków folkloru związanych z obrzędowością doroczną . . .	177
2.7. Analiza etymologiczna nazw nieprzejrzytych motywacyjnie	177
2.7.1. Zapożyczenia z języka greckiego	177
2.7.2. Zapożyczenia z języka łacińskiego	178
2.7.3. Zapożyczenia z języka francuskiego	179
2.7.4. Zapożyczenia z języka niemieckiego	180
2.7.5. Nazwy pochodzenia słowiańskiego	180
2.7.6. Nazwy pochodzące od antroponimu.	182
2.7.7. Nazwy poddane etymologii ludowej.	182
Podsumowanie	183
Słownik leksyki obrzędowej	189
Wykaz skrótów	197
Bibliografia	198